

Ивайло ДАГНЕВ

(Медицински университет – Пловдив)

45 ГОДИНИ НЕ СТИГАТ: ЕДНА ИДЕЯ, КОЯТО РАЗТЪРСИ СВЕТА НА ЛИНГВИСТИКАТА

Резюме. Теорията на концептуалната метафора се появява в края на седемдесетте и началото на осемдесетте години и разглежда процеса и продукта на метафоризация като сложна взаимовръзка между език и мислене. Основно твърдение на тази теория, предложена от Лейкоф и Джонсън и развита впоследствие от множество изследователи, е, че аперцепцията на непознатото се осъществява чрез специален процес на конструиране в семантиката – метафоризация, която произтича от сложното взаимодействие между въплътения опит, концептуалната система и нейната езикова репрезентация. Еволюцията на теорията проблематизира множество съществени въпроси на семантиката – значение и употреба на думите, отношението между буквален и преносен смисъл, взаимовръзката между понятийния характер и лексикалната експресия. Както всяка една значима идея, и теорията на концептуалната метафора е подложена на множество критики, свързани с различните ѝ аспекти, които са необходимата движеща сила за нейното развитие.

Ключови думи: теория на концептуалната метафора, когнитивна семантика, картиране, първична метафора, критика

Ivaylo DAGNEV

(Medical University – Plovdiv)

45 YEARS IS NOT ENOUGH: AN IDEA THAT SHOOK THE WORLD OF LINGUISTICS

Abstract. Conceptual metaphor theory emerged in the late 1970s and early 1980s and viewed the process and product of metaphorization as a complex interrelationship between language and thought. A central claim of this theory proposed by Lakoff & Johnson and subsequently developed by numerous researchers is that the

apperception of the unknown takes place through a special process of construction in semantics – metaphorization, which results from the complex interaction between embodied experience, the conceptual system and its linguistic representation. The evolution of the theory problematises many essential issues of semantics such as the meaning and use of words, the relationship between literal and figurative meaning, between the conceptual character and the lexical expression in language. Like any significant idea, the theory of conceptual metaphor has become the target of numerous criticisms on all its aspects, which, after all, are the necessary driving force for its development.

Keywords: *conceptual metaphor theory, cognitive semantics, mapping, primary metaphor, critique*

1. Въведение

Когато Лейкоф и Джонсън публикуват „Метафорите, чрез които живеем“¹ през 1980 година, те едва ли са предполагали каква буря от реакции ще предизвикат от най-различни теоретични общности в езикознанието. Тезите, които са изложени в книгата, са в някаква степен предсказани от есето на Майкъл Реди, в което той описва *метафората проводник* (Reddy 1979). В тази разработка Реди излага възгледа, че идеите могат да бъдат уподобени на предмети, езиковите средства – на вместилища (разбирани чрез веществното им измерение), които побират тези идеи, за да ги изпратят на получател. „Метафорите, чрез които живеем“, издадена година по-късно, далеч надхвърля обаче основните постулати, изложени от Реди в есето му, и води до схващането за метафората като инструмент и предмет на самата мисъл. Основното твърдение на Лейкоф и Джонсън (1980) е, че „...метафорите са широко разпространени не само в определени жанрове, стремящи се да създадат някакъв художествен ефект (като литературата), но и в най-неутралните, т.е. най-несъзнателно използваните форми на език“ (Kövecses 2016: 1). В заключение може да се каже, че метафората не е просто фигура на речта, а е сложно взаимодействие между мисъл и език.

Настоящата статия е опит за интерпретация на основните тенденции в развитието на теорията за концептуалната метафора в когнитивната семантика.

¹ Всички термини и названия на теории са според превода на М. Пенчева в „Когнитивна лингвистика. Речник на понятията и термините“ (бел. авт.).

2. Класически подходи

За да се схване цялостно значението на труда на Лейкоф и Джонсън в историческия контекст, е необходимо да се представят накратко теориите (т.нар. класически подходи) за метафората до публикуването на „Метафорите, чрез които живеем“. По-задълбоченият анализ показва, че няма ясна единна класическа теория за метафората, а съществуват три основни механизма за начина, по който метафората функционира.

Първият механизъм е възгледът за метафората като *имплицитно сравнение*, базирано на аналогия (Orthony 1979: 3). Това е подход, който може да бъде проследен до Аристотел, разглеждащ метафората като стилистична и декоративна фигура. Недостатъкът на този възглед е, че той пренебрегва разликата между сравнение и категоризация – докато сравнението изважда наяве потенциални прилики между две понятия, метафората установява вътрешна връзка между две понятия, т.е. две концепции, които „...имат общо нещо повече от обикновени прилики в това, че принадлежат към една и съща категория, споделяйки съответни характеристики“ (Cacciari et al. 1998: 170).

Вторият механизъм е представен от *теорията за субституцията*, според която „...метафората е начин да се изрази същото това, което може да се изкаже и буквално“ (Martin & Harré 1982: 90). Този подход се основава на факта, че на всеки метафоричен израз съответства буквален, който може да го замести. Аргументът се корени още в дефиницията, която Аристотел дава първи: „Метафората е пренасяне на чуждо име върху даден предмет – или от род върху вид, или от род върху род, или от вид върху друг вид, или по аналогия“ (Аристотел 1975: 91). Такова разбиране на метафората пренебрегва нейните уникални аспекти на придаване на ново значение на целия израз, което не може да бъде обяснено от предложеното синонимно предаване на неметафоричен израз.

Преди появата на теорията за концептуалната метафора (ТКМ) най-популярната теория, чиито основни поддръжници са Ричардс (1936) и Блек (1962, 1979), е *теорията за взаимодействието*. Този трети механизъм, обясняващ функционирането на метафората, първоначално е предложен от Макс Блек (1979), но е основан на по-ранни изследвания на Айвор Ричардс (1936). Вследствие на разбирането на Ричардс за метафората Блек (1962, 1979) се противопоставя както на теориите за сравнение, така и на теориите за заместване заради тяхното настояване да се третира метафората като поетично

средство, което просто изказва фигуративно нещо, което може да е било казано буквално. Според Блек (1979) метафората включва както основния, така и вторичния субект, които се отнасят съответно до буквалната рамка и метафоричния фокус. По този начин метафоричният процес се основава на прехвърляне на набор от характеристики от вторичния субект (представляващ метафоричния фокус) върху първичния субект (буквалната рамка).

3. Теорията за концептуалната метафора в контекста на когнитивната семантика

Теорията за концептуалната метафора не би могла да бъде разбрана, ако не се постави в контекста на новопоявилата се през 70-те години когнитивна лингвистика. Трябва да се отбележи обаче, че последната също не е единна теория, а по-скоро набор от подходи, възприемащи общи принципи и постулати. Основните характерни черти на тези подходи са (Evans & Green 2006, Пенчева / Pencheva 2011):

- Постулат за въплътеното познание
- Постулат за значението като концептуализация
- Постулат за символния характер на езиковия знак (единство на форма и значение)
- Постулат за енциклопедичната семантика
- Постулат за употребата като критерий за значението.

Гореспоменатите характеристики определят факта, че когнитивната семантика се основава на изследванията на отношенията на въплътения опит, концептуалната система и езиковата репрезентация на последната.

Природата на отношенията между концептуалната структура и външния свят, възприеман посредством перцептивния опит, е от фундаментално значение за когнитивната семантика. В този ред на разсъждения *постулатът за въплътеното познание* е опит да се обясни концептуалната организация въз основа на взаимодействието ни с физическия свят, при което всеки отделен аспект в структурата на езика е концептуализиран (Langacker 1987, 2008). Значението на езиковите единици не е фиксирано, а е обект на конструиращи операции и конвенционализация (пак там).

Според когнитивната лингвистика езикът има символен характер и се разглежда в контекста на познанието като цяло, т.е. притежава феноменологичен характер (отнася се до понятия в ума на го-

ворещия, а не директно до обекти от реалния свят). Тъй като езикът не може да бъде изолиран от общото познание, в него няма автономни модули или компоненти на граматиката. Основна единица на познанието е понятието, което е същностно за категоризацията и концептуализацията, докато езиковото значение е проява на концептуалната структура.

Когнитивната лингвистика приема, че понятията са прототипни, т.е. за определянето им не е нужно да има набор от необходими и достатъчни черти. Според *теорията на прототипите* на Рош понятието не може да се приеме като независима семантична структура, която се изучава сама по себе си, макар и с това твърдение да не се отхвърля декомпозиционният анализ (Rosch 1978). Езиковата единица е символна и е образувана от лексикалното понятие, което представлява семантичната структура и езиковата форма. В този ред на мисли символизацията почива върху общата психологическа способност за асоциация, благодарение на която един вид опит може да създаде връзка с друг (Langacker 2008: 14 – 16). Значението на думите отразява „...нашата вътрешна репрезентация за света, затова на наше разположение са различни езикови единици, за да идентифицираме различни концептуализации на действителността“ (Пенчева/Pencheva 2011: 51).

Според *постулата за енциклопедичност* (Evans & Green 2006, Cruise & Croft 2004) значението на думите не се ограничава с речниковата им дефиниция, а представлява „отвори за достъп“ (Langacker 1987) до огромни хранилища от знание. Постулатът за енциклопедичната семантика предполага няколко основни тези, като първо се отхвърля разликата между семантика и прагматика. На второ място се приема идеята, че енциклопедичното знание е организирано по подобие на мрежа (Пенчева/Pencheva 2011:69), и на трето място негов критерий е употребата, която се маркира от контекстуални фактори. И на последно, но не по-важност място основното значение на думата е относително стабилно, макар че енциклопедичното значение на думата е динамично.

Постулатът за употребата като критерий на значението утвърждава тезата, че знанието на езика (т.е. на връзката значение – форма) се проявява само в употребата и употребата е действието, което утвърждава това знание. Едно следствие на тази теза е идеята за *вкоренеността*, т.е. степента, до която една символна единица се приема като рутинна операция в мисленето на употребяващия езика.

Активирането на символните единици зависи от степента на тяхното вкореняване в паметта, като всяка една от тях заема определено място в скалата на установеността в когнитивната организация (Langacker 1987: 59). Въпросът за вкоренеността и специфичността е свързан и с лексикализацията – процеса, при който свободното словосъчетание придобива статут на устойчиво такова, чието значение не е сбор от значенията на съставлящите го части. Структурите се лексикализират или образуват част от набора от фиксирани изрази в езика (Langacker 1993: 45), ако са с висока степен на специфичност и ако са вкоренени, т.е. ако са добили статут на конвенционални единици (пак там).

4. Еволюция на теорията за концептуалната метафора

След появата на „Метафорите, чрез които живеем“ през 1980 година са проведени огромен брой изследвания на ТКМ, които я до-развиват, модифицират и коригират (Kövecses 2016). ТКМ отхвърля постулатите на теорията за метафоричната субституция, според която метафората замества буквалния изказ, като запазва значението му. Вместо това Лейкоф и Джонсън (1980) твърдят, че метафорите не са перифразируеми, въпреки че изпълняват същата роля като буквалните изкази. Метафоризацията е по-скоро резултат от специален процес на конструиране в семантиката. Също така ТКМ извежда на преден план твърдението за метафоричната всеобхватност като интегрална част от мисловния процес. Голдбърг (1995: 214) защитава възгледа, че основните мисловни процеси, като тези за движението, промяната на състоянието, каузалността, са до голяма степен продукт на системна метафоричност. За Лейкоф *въплътеността*, която той формулира с понятието *експериенциалност*, се обуславя от идеята, че мисленето е основано на образност, концептуализацията е частичен продукт от физическия опит, а категориите и понятията са свързани с взаимодействието ни с околния свят. Това, което очертава границите на концептуалните метафори, са културни фактори, като на психологическо ниво мисълта е предпоставена от *основните понятия* на Рош. Централна идея на ТКМ е твърдението, че ние разбираме непознатото (или абстрактното) чрез нещо познато (конкретно, произтичащо от опита ни) посредством метафоричен пренос. Последният включва картиране (проектиране) на концептуална метафора от концептуалната изходна сфера към концептуалната сфера на целта. Например при концептуалната метафора СПОРЪТ Е ВОЙНА понятието СПОР се осмисля чрез понятието ВОЙНА.

- a. Тя яростно атакува оправданията му.
- b. Той отблъсна с последни сили залпа ѝ от нападки.
- c. Те смело отстояваха позициите си.
- d. Аргументите му се сринаха под канонадата от обвинения.
(по Lakoff & Johnson 1980: 44 – 45)

Всички тези изрази се отнасят до определена опитност по отношение на понятието СПОР, представено чрез по-основното концептуално понятие ВОЙНА. Новаторството, илюстрирано от този пример, е, че едно понятие, като СПОР, може да бъде описано чрез понятия от друга по-конкретна сфера.

Друга концептуална връзка, която Лейкоф и Джонсън описват, е залегнала в концептуалната метафора ЛЮБОВТА Е ПЪТУВАНЕ. Този езиков модел ни подсказва, че между сферата ЛЮБОВ и сферата ПЪТУВАНЕ е изградена връзка на концептуално ниво. Според схемата, представена от Лейкоф и Джонсън (1980: 45), понятието ЛЮБОВ, в този случай сферата цел, е описвано чрез понятието ПЪТУВАНЕ, конкретно – изходната сфера, като асоциацията между двете представлява концептуална метафора. В този ред на мисли според Лейкоф и Джонсън механизмите на метафората са заложени в самия интерфейс на езика и мисълта (Evans & Green 2006). От тази перспектива езиковият изказ е метафоричен *sui generis*. Лейкоф и Джонсън (1980) също установяват, че има съответни роли за отделните концептуални сфери. По този начин сферата цел при понятието ЛЮБОВ се свързва с ролите ЛЮБИМ, ПЪТУВАНЕ, СЪБИТИЯ и др. Метафоричният процес се организира посредством *картирания* (проекции) между сферата цел и изходната сфера. Ако се разшири концептуалната метафора ЛЮБОВТА Е ПЪТУВАНЕ, за да се анализира, ЛЮБИМ става ПЪТНИК (напр. „Ние сме на кръстопът“), при картирането се поражда определена посока на движение („Движим се по различни пътеки“), има „транспортни произшествия“ („Отношенията ни претърпяха катастрофа“) и т.н. Картиранията създават сложна система от връзки, които са с определена йерархичност.

Друг важен постулат на ТКМ е, че метафоричният пренос е винаги еднопосочен: понятията, които служат като изходни сфери, не могат да се превърнат без промяна на смисъла в понятия на концептуалните сфери цели – ПЪТУВАНЕТО Е ЛЮБОВ според Лейкоф не е концептуална метафора. Както отбелязва Къовечеш (2002), по отношение на еднопосочността на картирането два въпроса са от

изключителен интерес. Най-напред – какво мотивира точно тези съответствия, а не други; казано иначе, има ли концептуални метафори, които служат само като изходни сфери, и такива – като сфери цели? И вторият въпрос – ако отговорът на първия е положителен, каква би била мотивацията за този факт? По мнението на Къовечеш (2002) най-често срещаните изходни сфери са ЧОВЕШКОТО ТЯЛО, ЖИВОТНИТЕ, РАСТЕНИЯТА, ХРАНАТА, СИЛАТА. Най-често срещаните сфери цели включват концептуални категории като ЕМОЦИЯ, СМЪРТНОСТ, МИСЪЛ, ЧОВЕШКИ ОТНОШЕНИЯ, ВРЕМЕ. Що се отнася до втория въпрос, то Къовечеш (2002) изтъква, че сферите цели са като цяло по-абстрактни понятия, без ясни физически характеристики, докато изходните сфери са по-конкретни и по-лесно манипулируеми понятия от сетивна гледна точка. Типичен пример в това отношение (Lakoff & Johnson 1999) е понятието *време*, което се структурира на основата на концептуалните метафори ВРЕМЕТО Е ДВИЖЕНИЕ ПРЕЗ ПРОСТРАНСТВОТО. Според тази концептуална метафора времето се възприема чрез движението на обектите през определено пространство и се забелязват определени промени, вътрешно присъщи на самото движение. По този начин чрез възплътения опит се конструира едно по-сложно понятие – ВРЕМЕ, чрез по-базисни такива (ПРОСТРАНСТВО, ДВИЖЕНИЕ).

Метафоричните следствия са също така важен компонент от теорията. Лейкоф и Джонсън твърдят (1980: 87 – 96), че аспекти на изходната сфера, които не са експлицирани в преноса, могат да бъдат допълнително изведени като следствия по аналогия, както например в концептуалната метафора СПОРЪТ Е ПЪТУВАНЕ:

- a. Не стигнахме доникъде в опита си да го убедим.
- b. Двете страни извървяха много път, преди да изгледят недо-разуменията си.

Освен определените роли, в които участниците в изходната сфера влизат (ПЪТУВАНЕТО има ПЪТНИЦИ, ПОСОКА, ДВИЖЕНИЕ), в тази метафора има още много други възможности за разширяване на значението. Например пътуването може да доведе до много други следствия и да обогати и допълни самата метафора:

- a. Отклонихме се от основната цел на разговора.
- b. Спорът се движеше в омагьосан кръг.

Тук възниква въпросът възможно ли е една концептуална сфера да бъде напълно картирана в друга? Отговорът според Къовечеш

(2016: 2) е отрицателен. В обобщение – изходната сфера е винаги по-богата на значения от самото картиране, което се образува със сферата цел. Лейкоф и Джонсън (1980) дават пример с вече споменатата концептуална метафора СПОРЪТ Е ВОЙНА. В тази метафора само някои черти от понятието СПОР са използвани, за да се подчертае неговият агресивен характер, но се скриват характеристики като подреденост, структура и т.н. И обратно – при концептуалната метафора СПОРЪТ Е ПЪТУВАНЕ на преден план изникват именно процесът, движението и структурираността. Проблемите, пред които се изправят изследователите при проучването на механизмите на метафоризация, са как да се намерят критериите за ограничаване на картиранията, кои черти и образни схеми е позволено да се използват и кои не при изграждането на метафоричната система. За да се адресират тези въпроси, ТКМ въвежда принципа на инвариантността, който гласи (Lakoff 1993: 215): “Metaphorical mappings preserve the cognitive topology (that is, the image-schema structure) of the source domain, in a way consistent with the inherent structure of the target domain”². Според този принцип допълнителните импликации на картиращата структура могат и да не оформят смислени значения, ако противоречат на вътрешната структура на сферата цел. Процесът, недопускащ такива нарушения, е наречен от Лейкоф (1993) *отхвърляне от сферата цел*.

4.1. Първични метафори

Ако се разгледа въпросът за метафоричната мотивираност, според Мърфи (1996) проблемът със сферата цел при ТКМ е, че на първо място – тя притежава инвариантна вътрешна структура, която ограничава възможностите за пренос, и на второ – че е по-абстрактна от сферата източник. Грейди анализира тези две твърдения в докторската си дисертация (1997). Според него, ако сферата цел има инвариантна структура, то изниква въпросът как тя би позволила да се напасват други значения. Самият механизъм на картиране е проблематичен, особено в разработките на ранната ТКМ. Най-традиционният отговор на този въпрос е да се каже, че картиранията се базират на сходство или прилика между две неща или

² „Метафоричните картирания запазват когнитивната топология (структурата на образните схеми) на сферата източник по начин, съответстващ на вътрешната структура на сферата цел“ (превод на автора).

събития. В теориите за езика се разпознават няколко различни вида сходство: *обективно реално сходство*, *възприемано сходство* и *сходство в структурата на родово ниво* (Kövecses 2016: 7). Пример за възприемано сходство е концептуалната метафора ЖИВОТЪТ Е ХАЗАРТНА ИГРА (пак там). Друга концептуална метафора, като например ЧОВЕШКИЯТ ЖИВОТ Е ЖИВОТЪТ НА РАСТЕНИЕ, е пример за сходство на родово ниво. Тази концептуална метафора имплицира етапите на раждане, съзряване и смърт на живите организми и отразява зависимости на родово ниво (пак там).

В много други случаи обаче това обяснение не е приложимо: изходната сфера не може да се разглежда по никакъв начин като имаща сходство със сферата цел (Kövecses 2015, 2017). Като се обръща към проблема, Грейди (1997а) изтъква, че според него съществуват два типа метафори – *първични* и *съставни*. Първичните са възприемани директно и са базисни за съставните, които от своя страна се образуват като организирана съвкупност от първите. Основното твърдение, отличаващо *теорията за първичните метафори* (ТПМ) от ТКМ, е, че асоциацията в структурата на картирането е между две еднакво базисни понятия, а не, както е в ТКМ, между по-просто понятие в изходната сфера и по-сложно (абстрактно) в сферата цел. По мнението на Грейди разликата между двете сфери при картирането е в степента на субективизъм. Тази идея обезсмисля принципа на инвариантността, защото според ТПМ няма разлика между понятийната структура при метафоричния пренос. Вместо това механизмът на картиране е следният: първичната сфера цел отразява субективното възприятие на сензомоторна перцепция и представлява „преценки, оценки, умозакljučения“ (Grady 1997b: 5 – 15). Затова понятия, принадлежащи на тази сфера, не са абстрактни, в смисъл неекспериментални, а точно обратното – те са директно почерпени от телесния ни опит. По този начин мотивацията за метафорично картиране се корени в експерименталната корелация и на двете понятия, състояща се от създаването на силна концептуална връзка между две отделни събития, които съвпадат по време (Grady 1997b: 5 – 31). Този феномен се проявява посредством основни сцени, които са „...повтарящи се модели на възприятия, при които прости възприятийни измерения са свързани с прости измерения на значеща интерпретация и реакция“ (пак там). Експерименталната корелация генерира първични концептуални метафори, след като многократно повторяемите съ-съществуващи събития, експроприи-

рани от нашия опит, могат да бъдат свързани чрез концептуално картиране.

Грейди признава принципа на еднопосочност на преноса, но дава различно тълкувание от Лейкоф и Джонсън. Тъй като първичните сфери цели се отнасят до субективна интерпретация, тяхното ниво на мисловна осъзнатост е по-ниско в сравнение с изходните сфери, затова главната функция на първичните метафори е да структурират сферите цели чрез сензомоторна образност, като по този начин изведат на преден план неосъзнати мисловни операции. В този смисъл изходните сфери имат образно съдържание, а сферите цели – интерпретативно съдържание.

Грейди (1997а) разглежда разликите между първичните и съставните метафори на базата на използваната от Лейкоф и Джонсън (1980) концептуална метафора ТЕОРИИТЕ СА СГРАДИ. Тази метафора е съставна според три критерия, които Грейди въвежда:

- Асоцииране на сложни домейни – първичните метафори са прости мисловни категории от различни сфери, с ясна експериментална основа, докато съставните метафори съотнасят сложно структурирани, комплексни сфери като ТЕОРИИТЕ СА СГРАДИ, които имат множество елементи. В допълнение на това съставните метафори са културно ограничени, тъй като ТЕОРИИТЕ СА СГРАДИ е характерна концептуална метафора за някои култури, но не за всички (Evans & Green 2006).
- Бедност на картирането – първичните метафори са прости понятия и затова преносът е на цяло понятие върху цяло понятие. При съставните метафори – напротив – се напасват само част от елементите.
- Липса на ясна експериментална база – Грейди твърди, че съставните метафори нямат ясна експериментална база (Grady 1997b). Еванс и Грийн (2006: 309) правят следното заключение: „...ние едва ли си представяме, че може да има директна експериментална връзка между теориите и сградите“. Тази липса на директно сензомоторно възприятие е следствие (по думите на Грейди) на относителната сложност на метафората ТЕОРИИТЕ СА СГРАДИ, която се основава на сложно организираната съвкупност от първични метафори УПОРСТВОТО Е ДА СЕ ЗАДЪРЖИШ ПРАВ и ОРГАНИЗАЦИЯТА Е ФИЗИЧЕСКА СТРУКТУРА.

4.2. Теорията за концептуалната интеграция

Теорията за концептуалната интеграция (ТКИ), или още позната като *теория на сливането* (Fauconnier 1997; Fauconnier & Turner 1998a, 2002), е отражение на друго важно развитие, отнасящо се до когнитивната метафора. Според ТКИ езикът не концептуализира мисълта в цялата ѝ сложност, а по-скоро „програмира“ прости инструкции за изразяването на богати и сложни идеи.

Фоконие разработва най-напред *теорията за менталните пространства* (ТМП) (Fauconnier 1997), които са области от концептуалното пространство, съдържащи специфичен вид информация, и са контекстово и културно ориентирани. Те създават „временни пакети“ от концептуализирана информация, насочени към конкретния реализиран курс.

Впоследствие Фоконие заедно с Търнър задълбочават идеите на теорията на менталните пространства във вече споменатата теория на сливането. Двамата автори илюстрират идеите на ТКИ, като анализират израза „Този хирург е касапин.“ (Fauconnier 1999; Фоконие и Търнър 2002), поставящ сериозен проблем и останал по тяхно мнение неразрешен от ТКМ. Според ТКМ в този пример една професия (тази на хирурга, сферата цел) се описва чрез друга професия (тази на касапина, изходната сфера). Според ТКИ теорията на концептуалната метафора не отчита конотативната валенция, тъй като в случая метафоричната проекция създава негативно отношение към хирурга от примера. Според Фоконие и Търнър (2002) (ранната) ТКМ не обхваща нещо фундаментално, а именно появата на нова информация, която не се покрива от двете респективни сфери. Чрез ТКИ Фоконие и Търнър се стремят да изтъкнат композиционната и адитивна структура на езика, способността му да създава нови значения на понятието, неприсъстващи в значенията на изграждащите го елементи. По отношение на категориалния апарат ТКИ се определя като четирикомпонентен модел. Например в „Този хирург е касапин“ единият компонент е вход, съставен от информация за понятието „хирург“, като в него са представени идентичността на *хирурга, скалпелът, операцията, пациентът* и др. Другият компонент е също вход, съответстващ на понятието „касапин“, като тук се представят понятия като *кланица, касапски нож, труп на животно* и т.н. В т. нар. *генерично пространство* са налице общи и за двата входа понятия, като *агент, инструмент, процедура, пациент, цел* и т.н. Последният елемент е т. нар. *бленд*, или *слято пространство*,

където се появява нововъзникналата структура. В конкретния случай това е копираната структура от двата входа плюс нововъзникналата структура, която описва хирург, извършващ операция върху пациент, прилагайки методите на касапин – знак за некомпетентност поради разликата в изискванията за специфични умения в двете респективни професии. Според Фоконие и Търнър (2002) ТКИ е модел, описващ човешкото мислене *in universum*, и не се отнася само до механизма на метафоричния генезис. Така ТКИ се опитва да обясни релацията „език – мислене“ особено що се отнася до динамичните смислови конструкции и хипотетичните ситуации (Fauconnier & Turner 2002). Както споделя Къовечеш (2016: 2), наличието на генерично пространство в теорията на сливането напомня на теорията на Глаксбърг и Мък Глоун (1999) за класификационните включвания. Анализът на примери като „Този хирург е касапин“ насочва към спецификата на т.нар. *нарочна метафора*, която Стийн коментира (Steen 2010).

5. Критика на теорията за концептуалната метафора

Както пише Къовечеш (2016) за ТКМ, въпреки многобройните неоспорими постижения, очевидната ѝ полезност и популярност в множество дисциплини всеки един аспект от теорията е подложен на критика през последните почти четиридесет и пет години. На първо място – множество изследователи поставят под съмнение самото съществуване на концептуалните метафори. Един алтернативен възглед за надредните класификационни включвания е изложен от Глаксбърг и Мак Глоун (1999), които „хвърлят ръкавицата“ на ТКМ по отношение на анализа на метафоричността. *Теорията на класификационните включвания* (ТКВ) предпочита модел, основан на концептуални категории вместо на цялостни сфери. Механизмът на метафоричен пренос се формира не от проектиране на сферата източник в сферата цел, а вместо това категорията източник приписва свойствата си на категорията цел, като резултатът е *класификационно включване*. С други думи, в известния пример, който дават Глаксбърг и Мак Глоун (1999): „Работата ми е затвор“, категориалното понятие източник „затвор“ зависи от таксономично по-висока йерархична (надредна) категория – „място, което кара човек да се чувства ограничен“, и пр. Съответно *категориалното понятие цел*, „работа“, наследява чертите от надредната категория (Glacksberg & McGlown 1999: 1543). Глаксбърг твърди, че:

- Независимо от обобщеността и стабилността на категориалните понятия, когато употребата им стане конвенционална, те губят метафоричния си характер;
- ТКВ не предполага наличието на концептуални метафори, а на метафоризация *ad hoc*. Според Глаксбърг конвенционалната метафора просто активира една категория посредством надредно понятие, което обхваща метафоричното съдържание, станало вече отделен компонент в него, и което се извлича от паметта, а не се схваща като ново понятие (Cacciari & Glucksberg 1994: 463 – 468, Glucksberg 2001).

От това кратко представяне се вижда, че Глаксбърг и колегите му се фокусират не върху метафоричността като концептуален апарат, а по-скоро върху т.нар. *нова метафора*, която е еднозначна и има двойна референциалност (към един референт и едно надредно понятие – например в изреченията „Цигарите са бомба със закъснител“, „Това момче е бомба със закъснител“ „бомба със закъснител“ се отнася както към действителната бомба, така и към класа на опасните, смъртоносни неща), докато конвенционалната метафора е еднозначна и има единична референциалност (само към едно надредно понятие – напр. при анатомичния термин – *сухожилие*, първоначално *суха жила* – неносеща кръв и др. течности, впоследствие се конвенционализира до непрозрачно понятие с единична референциалност).

Друга теория, анализираща онтогенезиса на концептуалните метафори, е *теорията за кариера на метафората* на Боудъл и Джентнър (Bowdle & Gentner 2005), която си поставя амбициозната задача да отговори на въпроса кога метафорите се обработват ментално като категоризации и кога – като сравнения (Steen 2008). Според Боудъл и Джентнър при формирането на един концепт чрез метафора са валидни концептуалните метафори и процесите на проекция, които обаче като езикови изрази подлежат на конвенционализиране, вследствие на обращението в езиковата общност при употреба. По този начин метафората първоначално структурира една сфера чрез друга, но след това се закрепва само към една новосъздадена категория. При подравняването най-напред се търсят напасвания в сферата на целта към изтъкнати черти в сферата на източника. Това включва индиректни напасвания между идентични отношения, които имат определен аргумент при всяка характеристика (пак там). Например, ако акулата е типично агресивна и наречем адвоката си „акула“, създаваме категория *агресивни същности* (а не концептуал-

на метафора ХОРАТА СА ЖИВОТНИ). Теорията на Боудъл и Джентнър е дискурсивно ориентирана и също експериментално подкрепена (Giora 2003). Тя, разбира се, не е без недостатъци, като например факта, че метафорите могат да приписват специфични експериментални свойства на сферите на целта, които не са директна проекция от сферата на източника, нито пък проекции на ‘ядро’, в което са установени едно или две напасвания – например, ако някой опише вкуса на вино като ‘меко кадифе’, описваната характеристика е черта, която самият материал не притежава.

Съществен принос към дебата по този аспект на ТКМ има Кристина Мюлер, която изследва разделението на „мъртви“ и „живи“ метафори в зависимост от това дали класификацията се отнася до системността, или до употребата (Muller 2008). Според първия признак тя разделя метафорите на *мъртви*, *вкоренени* и *нови*. Критериите за това разделение са конвенционализацията, новостта и прозрачността. *Мъртвите* метафори са конвенционализирани и непрозрачни (напр. „мускул“), *вкоренените* – също конвенционализирани, но прозрачни (напр. „очна ябълка“), а *новите* са неконвенционализирани и прозрачни. Според втория признак класификацията се отнася само до метафори, които са прозрачни (вкоренени и нови), и се основава на критерия за *когнитивното активиране* при определена речева ситуация в даден момент. *Спящите* метафори показват ниско ниво на активиране, докато *събуждащите се* – високо ниво. Например лексикалните понятия на думи от ежедневната употреба, като „червей“, са от високо ниво и в потвърждение на това е развитието на тази лексикална единица – ‘червей’ присъства и в компютърната терминология, която е сравнително нова, със значението (първоначално) на „вирус“.

Друго обвинение, което се отправя към ТКМ, е, че използва понятието *концептуална сфера*, което само по себе си не е добре дефинирано и което вероятно изобщо не може да бъде дефинирано точно. Тази критика обаче е неоснователна, тъй като в когнитивната семантика понятието *концептуална сфера* е много задълбочено разработено, като се започне от тезата на Филмор за концептуалните рамки, които са „специфични единни рамки от знание или свързани схематизации на опит“ (Fillmore 1985: 223), и се стигне до самото понятие *концептуална сфера*, въведено от Ланакър, която според него е „когнитивна цялост, ментален опит, репрезентативни пространства, понятийни конструкти или концептуални комплекси...“

(Langacker 1987:147). Самият Лейкоф предлага структурата на категориите да се представя чрез идеализирани когнитивни модели (ИКМ), като се позовава на хипотезата, че свойствата на категориите не са обективни, а интерактивни, т.е. това, което човекът интерпретира (Lakoff 1987). Така нашите умове изграждат категориите като абстрактни конструкти – плод на идеализирани обобщения на обектите и явленията в реалността. Те включват както енциклопедичното знание на хората за дадена сфера, така и културните модели, от които са част. ИКМ описват начините на организиране на знанието чрез неговата идеализирана сърцевина, чрез деконтекстуализираната му интерпретация по подразбиране (Lakoff 1987: 68 – 74). ИКМ предполагат наличието на някакъв стереотипен образ, с помощта на който се организират човешкият опит и знания за заобикалящия свят.

Друг аргумент, насочен срещу ТКМ, изтъква, че последната се основава на кръгова логика. Тук твърдението е, че привържениците на ТКМ използват лингвистични метафори, за да идентифицират концептуални метафори – от една страна, и че в същото време предполагат, че езиковите метафори съществуват поради вече присъстващите концептуални метафори – от друга (Kövecses 2016: 13). Тази критика обаче не може да се счита за валидна, след като няколко експеримента, които не включват езикови метафори (Gibbs 1999, 2006), недвусмислено потвърждават съществуването на концептуални метафори (вж. Barsalou 1999, 2011).

Но най-често и силно изразената критика се отнася до методологически въпроси – как да се идентифицират метафорите в дискурса, как изследването на метафората трябва да се основава на реални данни (вж. Deignan 2007, Steen 2007). Въпросът за необходимостта от използване на реални данни за анализ на метафората разкрива очевидно слабост на ТКМ. Като се има предвид, че последната е формулирана в период, когато корпусните анализи са в своето начално развитие, не е чудно, че ТКМ е основана на интуитивен анализ, на т.нар. изследване *от горе надолу* (top-down), а не на предпочитания от корпусната лингвистика анализ *от долу нагоре* (bottom-up). Твърдението за недостатъчната обективна подкрепа с реални данни обаче е опровергано от множеството разработки с използване на корпуси в най-различни сфери през последните две-три десетилетия. Невъзможно е да се обхванат всички разработки в тази насока, но анализът на Дейниан (2008) показва, че корпусната лингвистика

може да доведе до нови прозрения в изучаването на метафората (например Charteris-Black 2004, Cameron & Deignan 2003). Има основание да се приеме твърдението на Кьовечеш (2016:14), че ТКМ не трябва да се разглежда само като възглед за метафората, чиято единствена задача е да събира метафорични изрази, да създава концептуални метафори въз основа на изразите, да очертава съпоставянията, които съставляват тези концептуални метафори, и да вижда как концептуалните метафори образуват по-големи систематични групи. Значима допълнителна част от мисията на концептуалните метафори е да опишат конкретното синтактично, дискурсивно, социално, прагматично, реторическо, естетическо и т.н. поведение и функция на метафорите в реални данни (пак там).

6. Актуален поглед към теорията за концептуалната метафора. Невронна теория за метафората

Еволюцията на ТКМ минава през етап, в който Лейкоф заедно с други изследователи значително усъвършенстват основни елементи на теорията, като се основават на *теорията за първичните метафори* (Grady 1997), *теорията на сливането* (Fauconnier & Turner 2002) и *невронната теория на метафората* (Narayanan 1997). Според Лейкоф и Джонсън (1999) има два етапа в разработването на концептуална метафора. Първо, има етап на *смесване/conflation*, по време на който изходната сфера и сферата цел се активират съвместно, тъй като и двете понятия имат експериментална основа, като на по-късен етап понятията се разграничават. Например виждането и знанието са обединени в съзнанието ни, защото визуалната информация е от решаващо значение за възприятието. Особен интерес представляват разработките на самия Лейкоф върху невронните структури и метафоричния генезис (Lakoff 2008). Усложняващ фактор в изследването на невронните аспекти на метафората е, че използването ѝ се извършва в различни аспекти на контекста, които постоянно се наблюдават от мозъка в хода на метафоричната концептуализация. Тези контекстуални аспекти могат да се разглеждат като действително основаващи се на използването на конкретни езикови метафори, които могат или не могат да принадлежат към конвенционалните първични или съставни концептуални метафори (Kövecses 2015). Един извод от тези изследвания е, че връзката между тялото и мозъка е централна за концепцията за семантична асимилация в *невронната теория за езика*. Семантиката на симулация-

та се основава на просто наблюдение – ако човек не може да си представи някой да вземе чаша, не може да разбере и значението на „Някой вдигна чаша“. От това следва, че осмислянето на значението е умствена симулация, свързана с активизиране на неврони, необходими за изграждането на представата за обект или за извършването на действие. По този начин цялата умствена симулация е възплътена, тъй като използва същия невронен субстрат както за действие, така и за възприятие, емоция и т.н.

Едно от основните твърдения на невронната теория е, че сложните метафори, които са разширения на съществуващи първични метафори (свързани заедно), трябва да бъдат по-лесни за научаване и разбиране от напълно новите концептуални метафори, тъй като първите просто включват ново свързване и други свързващи вериги над съществуващите концептуални метафори. Невронната теория за метафората е изследователски проект, който изисква сътрудничество на учени от различни дисциплини, като неврология, психолингвистика, прагматика и др.

Важен аспект от развитието на ТКМ е изследването на взаимосвързаността на йерархични метафорични структури, което поставя няколко предизвикателства пред изследователите.

- Първо, как се появяват такива метафорични йерархии в социалното познание и по-конкретно – какви са техните генезис и проява в ума?
- Второ, как и на каква основа потребителите на метафори избират подходящото ниво, на което формулират своите метафори в дискурса?
- Трето, как могат „предизвиканите от контекста“ метафори да бъдат интегрирани в такива йерархични системи? Възможно ли е да съществува по-широка система, която да обхване както базираните на тялото, така и метафорите, които не са базирани на тялото?

Това са само част от изследователските въпроси за бъдещото изследване на йерархичната организация на метафорите.

7. Българският принос в ТКМ

Тук трябва да се обърне особено внимание на повишения интерес към ТКМ и появата на редица задълбочени изследвания в българското езиковедие през първото и особено през второто десетилетие на двайсет и първи век. От първостепенно значение са трудът на Мая

Пенчева (2011) *Когнитивна лингвистика. Речник на понятията и термините*, който внася яснота в сложната терминологична система на когнитивната лингвистика, и *Ракурси на когнитивната лингвистика* на Юлиана Чакърва (2016) (първото българско монографично изследване на генезиса и актуалното състояние на тази нова област в езикознанието). По-значими разработки, направени в редица области на когнитивната лингвистика и концептуалната метафора, са: на фразеологичните соматизми – Р. Ишпекова (2010), Багашева (2016), в словообразуването – Багашева (2011), на семантичната структура на българските предлози – Матюсън (2024), в медицинския дискурс – Пачева-Карабова (2005), в народно-медицинската лексика в полския и българския език – Жана Станчева (2013), в туризма – Луизова-Хорева (2020) и др. Концептуалната метафора е обект на анализ от гледна точка на политическия дискурс в изследванията на Ишпекова (2012), на образователния дискурс – при Танева, Червенкова (2012), в спортната терминология – Кошарова (2014), фолклористиката – Д. Дамянова (2019), етическите категории – М. Въртова (2020), икономиката – Вл. Досев (2016), и др.

8. Заключение

Теорията за концептуалната метафора е сложно структуриран и дълбоко системен подход към изучаването на метафората. Тя се опитва не просто да обясни процесът на формиране и продукта, свързан с една фигура на речта, а до голяма степен самия генезис и взаимодействие на мисъл и език. Подобно на всяка значима теория и ТКМ поставя множество неразрешени въпроси като част от своята изследователска програма:

- Първо, какъв е генезисът на метафоричната системност в социалното познание?
- Второ, по какъв начин се избира подходящото ниво на експресия в дискурса?
- Трето, как се интегрират новите метафори в контекста на съществуващите йерархични системи? Възможно ли е да се открие по-широкообхватна метафорична организация, основана както на въплътения, така и на невъплътения опит?

Тези (и множество други) потенциално важни за езикознанието и за други сродни области въпроси чакат своя анализ и отговори.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Аристотел 1975: Аристотел. *За поетическото изкуство*, гл. 21. Пр.: Александър Ничев. София: Наука и изкуство. [Aristotel 1975: Aristotel. *Za poeticheskoto izkustvo*. Sofia: Nauka i izkustvo.].
- Багашева 2011: Bagasheva, Al. Contrastive word-formation and lexicography – compound verbs in English and Bulgarian. *Poznań Studies in Contemporary Linguistics*, том 47, брой 4, 2011, стр. 844 – 872, doi:10.2478/psicl-2011-0040.
- Багашева 2017: Bagasheva, Al. On the Figurativity of Mouth in Fully Lexically Specified Constructions in English, *Textus*, том XXX, брой 1, 2017, стр. 49 – 67.
- Вътова 2020: Вътова, М. Категориите ДОБРО и ЛОШО в българския език на базата на представата за СЪРЦЕ. // Научни трудове на ПУ, т. 56, кн. 1, сб. А, 2018 – Филология, с. 152 – 169, ISSN 0861-0029 – [Инд./Реф. в: СЕЕОЛ], Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“. [Vatova 2020: Vatova, M. Kategoriite DOBRO i LOSHO v balgarskiya ezik na bazata na predstavata za SARTSE. // Nauchni trudove na PU, t. 56, kn. 1, sb. A, 2018 – Filologiya, s. 152 – 169, ISSN 0861-0029 – [Ind./Ref. v: СЕЕОЛ], Plovdiv: UI „Paisii Hilendarski“.]
- Кошарова 2014: Кошарова, Ил. Към въпроса за изследване на спортната метафора в българския политически дискурс. Научни трудове на Русенския университет – 2014, том 53, серия 5.2, стр. 226 – 230. [Kosharova 2014: Kosharova, I. Kam vaprosa za izsledvane na sportnata metafora v balgarskiya politicheski diskurs. Nauchni trudove na Rusenskiya universitet – 2014, tom 53, seriya 5.2, str. 226 – 230.]
- Пачева-Карабова 2005: Пачева-Карабова, Св. Метафоричният език на съвременната българска академична медицина. Докторска дисертация. Пловдив: Медицински университет – Пловдив, 2005. [Pacheva-Karabova 2005: Pacheva-Karabova, Sv. Metaforichniyat ezik na sŭvremennata balgarska akademichna meditsina. Doktorska disertatsiya. Plovdiv: Meditsinski universitet – Plovdiv, 2005.]
- Пенчева 2011: Пенчева, М. *Когнитивна лингвистика. Речник на понятията и термините*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. [Pencheva 2011. Pencheva, M. *Kognitivna lingvistika. Rechnik na ponyatiyata i terminite*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, Sofia.]
- Станчева 2013: Станчева, Ж. Народномедицинска лексика в българската и полската езикова картина на света. Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“. СУ „Св. Климент Охридски“, ФСФ, София. [Stancheva 2013. Stancheva, Zh. Narodnomeditsinska leksika v balgarskata i polskata ezikova kartina na sveta.

- Disertatsionen trud za prisazhdane na obrazovatelna i nauchna stepen „doktor“. SU „Sv. Kliment Ohridski“, FSF, Sofiya.].
- Чакърова 2016: Чакърова, Юл. *Ракурси на когнитивната лингвистика*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“. [Chakarova 2016: Chakarova, Yul. *Rakursi na kognitivnata lingvistika*. Plovdiv: Universitetsko izdatelstvo „Paisii Hilendarski“].
- Barsalou 1999: Barsalou, L. W. Perceptual symbol systems. *Behavioral and Brain Sciences*, 22, 577–609.
- Barsalou 2011: Barsalou, L. W. Situated Conceptualization: Theory and Application. In: Y. Coello & M. H. Fischer (Eds.), *Foundations of embodied cognition*. East Sussex, UK: Psychology Press.
- Black 1962: Black, M. *Models and metaphors: Studies in language and philosophy*, Ithaca: Cornell University Press.
- Black 1979: Black, M. More about Metaphor. In: A. Orthony (ed.), *Metaphor and Thought*, 1st ed., Cambridge: Cambridge University Press, 14–43.
- Bowdle & Gentner 2005: Bowdle, B., & Gentner, D. The career of metaphor. *Psychological Review*, 112, 193–216.
- Cacciari et al. 1998: Cacciari, C., Massironi, M., Corradini, P. When Color Names Are Used Metaphorically: The Role of Linguistic and Chromatic Information. *Metaphor and Symbol* 19(3):169 – 190 DOI: 10.1207/s15327868ms1903_1.
- Cameron & Deignan 2006: Cameron, L., & Deignan, A. The emergence of metaphor in discourse. *Applied Linguistics*, 27, 671–690.
- Charteris-Black 2004: Charteris-Black, J. *Corpus approaches to critical metaphor analysis*. New York: Palgrave Macmillan.
- Croft & Cruse 2004: Croft, W., & Cruse, D. A. *Cognitive Linguistics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Deignan 2007: Deignan, A. Image metaphors and connotations in everyday language. *Annual Review of Cognitive Linguistics*, 5, 173–192.
- Dimitrova 2016: Dimitrova, D. Conceptual Metaphor in an English and Bulgarian Version of The Tale of the Kind and the Unkind Girls. *Balkanistica* 29, University of Mississippi, USA.
- Evans & Green 2006: Evans, V., & Green, M. *Cognitive linguistics: An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Fillmore 1985: Fillmore, C. Frames and the semantics of understanding. *Quaderni di Semantica*, 6(2), 222 – 254.
- Fauconnier 1997: Fauconnier, G. *Mappings in thought and language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Fauconnier & Turner 1998a: Fauconnier, G., & Turner, M. Conceptual integration networks. *Cognitive Science*, 22(2), 133–187.
- Fauconnier & Turner 2002: Fauconnier, G., & Turner, M. *The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities*. New York: Basic Books, 2002.

- Dosev 2016: Dosev, V. Manipulative use of economic metaphors in Bulgarian political discourse. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov*, Vol. 9, Issue No 2, 27–36.
- Gibbs 1999: Gibbs, R. *Intentions in the experience of meaning*. New York: Cambridge University Press.
- Gibbs 2006: Gibbs, R. *Embodiment and cognitive science*. New York: Cambridge University Press.
- Giora 2003: Giora, R. *On our mind: Salience, context, and figurative language*. New York: Oxford University Press.
- Glucksberg, & McGlone 1999: Glucksberg, S., & McGlone, M.S. When love is not a journey: What metaphors mean. *Journal of Pragmatics*, 31, 1541–1558.
- Glucksberg 2001: Glucksberg, S. *Understanding figurative language: From metaphors to idioms*. Oxford and New York: Oxford University Press, 2001.
- Goldberg 1995: Goldberg, A. *Constructions: a construction grammar approach to argument structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- Grady 1997a: Grady, J. *Foundations of meaning: primary metaphors and primary scenes*. Ph.D. Dissertation, Berkeley: University of California.
- Grady 1997b: Grady, J. Theories and buildings revisited. *Cognitive Linguistics*, 8(4), 267–290.
- Ishpekova 2010: Ishpekova, R. Idiomatic uses of body-part terms in Canadian English and Bulgarian. *Managing diversity and social cohesion: the Canadian experience. International Conference of Central European Canadianists*. 16 – 18 October 2009, Sofia, Bulgaria. Masaryk University Brno, 2010, 247–251.
- Ishpekova 2012: Ishpekova, R. *Policing the Naughty Newbies*, ISBN:978-954-92475-4-1, Unison Art, Sofia.
- Kövecses 2002: Kövecses, Z. *Metaphor: A practical introduction*. New York and Oxford: Oxford University Press.
- Kövecses 2015: Kövecses, Z. *Where Metaphors Come From. Reconsidering Context in Metaphor*. Oxford and New York: Oxford University Press. ISBN 9780190224868.
- Kövecses 2016: Kövecses, Z. Conceptual Metaphor Theory. *The Routledge handbook of metaphor and language*, 31–45.
- Langacker 1987: Langacker, R. W. *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 2. Stanford University Press. California.
- Langacker 1993: Langacker, R. W. Reference-Point Constructions. *Cognitive Linguistics*, 4, 1–38. <http://dx.doi.org/10.1515/cogl.1993.4.1.1>.
- Langacker 2008: Langacker, R. W. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Lakoff & Johnson, 1980: Lakoff, G., & Johnson, M. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago.

- Lakoff 1987: Lakoff, G. *Fire, women and dangerous things*. Chicago: University of Chicago. Social Research, Vol. 62, No 2, The Power of Metaphor (Summer 1995), 177–213.
- Lakoff 1993: Lakoff, G. The contemporary theory of metaphor. In A. Orthony, *Metaphor and thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 202–251.
- Lakoff & Johnson 1999: Lakoff, G., & Johnson, M. *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to Western thought*. New York: Basic Books.
- Lakoff 2008: Lakoff, G. The neural theory of metaphor. In: R. W. Gibbs (ed.). *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, 17 – 38, Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Luizova-Horeva 2020: Luizova-Horeva, Tsv. *Compound Nouns in Specialised Language: A Cognitive Linguistic Perspective on English and Bulgarian Tourism Terms*. Nova Science Publishing. Series: Languages and Linguistics. ISBN: 978-1-53616-955-3.
- Martin & Harré 1982: Martin, J., and R. Harré. Metaphor in science. In: *Metaphor: Problems and perspectives*, ed. D. Miall. Brighton: Harvester Press, 89–105.
- Murphy 1996: Murphy, G. On metaphoric representation, *Cognition*, 60, 173–204.
- Muller 2008: Muller, C. *Metaphors dead and alive, sleeping and waking*. University of Chicago Press.
- Narayanan 1997: Narayanan, S. *Embodiment in language understanding: Sensory-motor representations for metaphoric reasoning about event descriptions*. (Unpublished doctoral dissertation). University of California, Berkeley.
- Orthony 1979: Orthony, A. (ed.). The role of similarity in simile and metaphor. *Metaphor and Thought*. Cambridge, CUP.
- Reddy 1979: Reddy, M. J. The conduit metaphor: A case of frame conflict in our language about language. In: A. Orthony (Ed.). *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 284–310. ISBN 0-521-29626-9.
- Richards 1936: Richards, I. A. *The Philosophy of Rhetoric*. New York and London: Oxford University Press.
- Rosch 1978: Rosch, E. *Cognition and Categorization*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Steen 2007: Steen, G. *Finding metaphor in grammar and usage*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Steen 2008: Steen, G. The paradox of metaphor: Why we need a three-dimensional model for metaphor. *Metaphor and Symbol*, 23 (4), 213–241.

- Steen 2010: Steen, G. When is metaphor deliberate? In: N.-L. Johannesson, C. Alm-Arvius & D. C. Minugh (Eds.). *Selected Papers from the Stockholm 2008 Metaphor Festival Stockholm*: Acta Universitatis Stockholmiensis.
- Taneva & Chervenкова 2012: Taneva, K., Chervenкова, Zl. Conceptual Metaphors in Bulgarian Educational Discourse. Paisii Hilendarski University of Plovdiv – Bulgaria, *Research Papers – Language and Literature*, vol. 50, Book, 1, Part B, 139 – 151.
- Tsoneva-Mathewson 2024: Tsoneva-Mathewson, S. (2024). A Glimpse of the Semantic Structure of the Bulgarian Preposition *na*. *Balcania et Slavia*, 2, – 12. Vol. 3 – Num. 2 – Dicembre 2023, e-ISSN 2785-3187.

Assoc. Prof. Ivaylo Dagnev, PhD

Medical University – Plovdiv, Bulgaria

e-mail: ivodagnev@abv.bg

ORCID: 0000-0002-8287-5307

Researcher ID: AAG-2132-2020